

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΜΠΟΡΙΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ, ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ
ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ
ΤΜΗΜΑ Β'-ΝΟΜΙΚΗΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΔΗΜΟΣΙΩΝ
ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ**

ΑΝΑΡΤΗΤΕΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Αθήνα, **11-02-2025**

Αριθ. Πρωτ. : **12054 - 11-02-2025**

Ταχ. Δ/ση : Πλατεία Κάνιγγος **ΠΡΟΣ :** Ως Πίνακας Αποδεκτών
Ταχ. Κώδικας : 10677
Πληροφορίες : Δήμητρα Σιαχάμη
Τηλέφωνο : 210.3893478
Email : dsiachami@mindev.gov.gr

ΘΕΜΑ: «Οδηγίες προς τις αναθέτουσες αρχές αναφορικά με τη διαδικασία εξέτασης και αξιολόγησης των επανορθωτικών μέτρων οικονομικών φορέων προς αποκατάσταση της αξιοπιστίας τους, κατ' εφαρμογή του άρθρου 73 παρ. 7, 8 και 9 του ν. 4412/2016 (Α' 147), όπως τροποποιήθηκε και ισχύει με το άρθρο 22 του ν. 4782/2021 (Α' 36).».

Σχετ.: 1. Η με αρ. 102080/24.10.2022 (Β' 5623) απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης και Επενδύσεων με θέμα «Ρύθμιση θεμάτων σχετικά με την εξέταση επανορθωτικών μέτρων από την Επιτροπή της παρ. 9 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016».

2. Η με αρ. πρωτ. 37122/21.04.2023 (ΑΔΑ: 6Β6Ξ46ΜΤΛΡ-ΩΟΟ) εγκύκλιος του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων με θέμα «Οδηγίες προς τις αναθέτουσες αρχές αναφορικά με την υποβολή αιτημάτων για παροχή σύμφωνης γνώμης από την Επιτροπή της παρ. 9 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016 (περί επάρκειας ή μη μέτρων αυτοκάθαρσης)».

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

1. Με την υπό στοιχείο (2) σχετική εγκύκλιο παρασχέθηκαν οδηγίες προς τις αναθέτουσες αρχές σχετικά με τη διαδικασία εξέτασης και αξιολόγησης, κατά τα διαλαμβανόμενα στην υπό στοιχείο (1) σχετική Υ.Α., της επάρκειας ή μη των επανορθωτικών μέτρων που λαμβάνουν οι οικονομικοί φορείς, που εμπίπτουν σε μία από τις καταστάσεις της παρ. 1 και της παρ. 4, εκτός από την περ. (β) αυτής, του άρθρου 73 του ν. 4412/2016, προκειμένου να αποδείξουν την αξιοπιστία τους, μολονότι συντρέχει, κατ' αρχήν, στο πρόσωπό τους λόγος αποκλεισμού. Τα ειδικότερα ζητήματα, για τα οποία παρασχέθηκαν οδηγίες με την υπό στοιχείο (2) σχετική εγκύκλιο, αφορούσαν, μεταξύ άλλων, τις προϋποθέσεις εξέτασης και επανεξέτασης των επανορθωτικών μέτρων, καθώς και το ελάχιστο (υποχρεωτικό) περιεχόμενο του σχεδίου απόφασης της αναθέτουσας αρχής, που διαβιβάζεται στην Επιτροπή της παρ. 9 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016, και του φακέλου με τα στοιχεία της υπόθεσης που το συνοδεύει.

2. Με την παρούσα εγκύκλιο, κατόπιν σχετικών ερωτημάτων που έχουν περιέλθει στην Υπηρεσία μας για τα ειδικότερα ζητήματα που αναφέρονται σ' αυτήν, παρέχονται προς τις αναθέτουσες αρχές επιπλέον οδηγίες για την υποβολή των αιτημάτων τους προς την Επιτροπή της παρ. 9 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016 και την εφαρμογή της διαδικασίας εξέτασης και αξιολόγησης των επανορθωτικών μέτρων των οικονομικών φορέων προς αποκατάσταση της αξιοπιστίας τους.

Β. ΔΗΛΩΣΗ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΗΣ ΑΠΟΔΕΙΞΗΣ ΔΙΑ ΤΟΥ Ε.Ε.Ε.Σ.

3. Αναγκαία προϋπόθεση για την ενεργοποίηση της ευνοϊκής για τον οικονομικό φορέα διαδικασίας εξέτασης και αξιολόγησης των επανορθωτικών μέτρων προς αποκατάσταση της αξιοπιστίας του αποτελεί η προηγούμενη δήλωση, σε επίπεδο προκαταρκτικής απόδειξης (δια του Ε.Ε.Ε.Σ.), όλων εκείνων των πραγματικών γεγονότων που ενδέχεται να στοιχειοθετούν λόγο αποκλεισμού στο πρόσωπό του [βλ. όμως ενδεικτικώς Ε.Α.ΔΗ.ΣΥ. 407/2024, σκ. (10) και 1095/2023, σκ. (10)]. Κατά την πάγια νομολογία¹, εξάλλου, η απάντηση οικονομικού φορέα σε ερώτημα του Ε.Ε.Ε.Σ. αναφορικά με το Μέρος ΙΙΙ («Λόγοι αποκλεισμού») αφορά σε δήλωση πραγματικού γεγονότος και μόνον και δεν είναι αντικείμενο ερωτήματος η εκ μέρους του οικονομικού φορέα δήλωση, εάν συντρέχει στο πρόσωπό του λόγος αποκλεισμού εξαιτίας του πραγματικού αυτού γεγονότος. Η τελευταία αυτή αξιολογική κρίση ανήκει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των οργάνων (γνωμοδοτικό και αποφαινόμενο) της αναθέτουσας αρχής και ουδόλως εξαρτάται από υποκειμενικές εκτιμήσεις του ίδιου του οικονομικού φορέα σχετικά με τα δηλούμενα εκ μέρους του πραγματικά γεγονότα. Επομένως, οι οικονομικοί φορείς οφείλουν να προβαίνουν στη σχετική δήλωση η οποία, όχι μόνο δεν επιφέρει τον αυτόματο αποκλεισμό τους, αλλά τους παρέχει τη δυνατότητα να εκθέσουν ενώπιον της αναθέτουσας αρχής τους λόγους εκείνους – μεταξύ των οποίων και τα τυχόν ληφθέντα εκ μέρους τους επανορθωτικά μέτρα – για τους οποίους δεν διακυβεύεται, σε περίπτωση εκ μέρους τους ανάληψης της υπό ανάθεση σύμβασης, η ορθή εκτέλεσή της. Τουναντίον, μη δήλωση των πραγματικών γεγονότων, κατά τα ανωτέρω αναφερόμενα, ενδέχεται να έχει ως παρεπόμενη συνέπεια την υπαγωγή του οικονομικού φορέα σε μία από τις καταστάσεις των περ. (ζ) ή/και (η) της παρ. 4 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016.

4. Σε περίπτωση που αναθέτουσα αρχή έχει συμπεριλάβει στα έγγραφα της σύμβασης δυνητικούς - προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού, για τους οποίους δεν προβλέπονται πεδία δήλωσης πληροφοριών στο Ε.Ε.Ε.Σ. σχετικά με τη λήψη εκ μέρους των οικονομικών φορέων επανορθωτικών μέτρων², αυτά θα δηλώνονται (περιγράφονται) στη συμπληρωματική υπεύθυνη δήλωση της παρ. 9 του άρθρου 79 του ν. 4412/2016.

5. Επιπρόσθετα, η δήλωση των πραγματικών γεγονότων εκ μέρους του οικονομικού φορέα δια του Ε.Ε.Ε.Σ., ώστε αυτά να περιέλθουν σε γνώση αρχικά των αρμοδίων οργάνων της αναθέτουσας αρχής (γνωμοδοτικό και αποφαινόμενο) και εν συνεχεία της Επιτροπής της παρ. 9 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016, αποτελεί αναγκαίο όρο για τη διευκρίνιση με ολοκληρωμένο τρόπο των περιστάσεων που συνδέονται με το ποινικό αδίκημα ή το παράπτωμα.

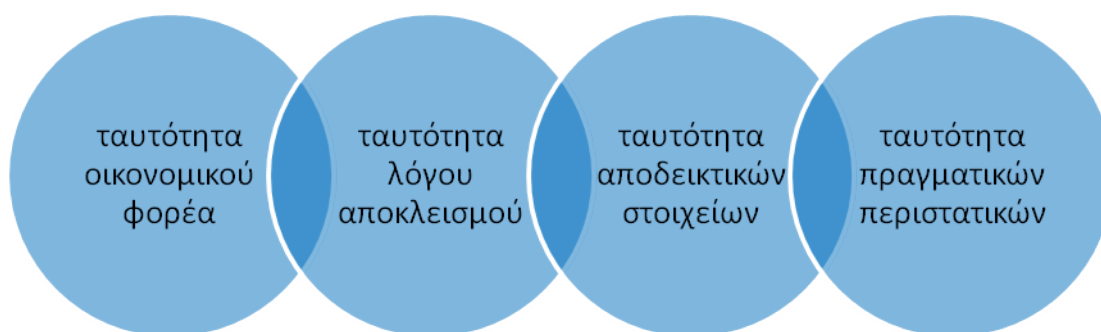
¹ Βλ. όμως ενδεικτικώς ΣτΕ 753-754/2020, ΕΑ ΣτΕ 40, 204, 237 και 279/2019.

² Πρόκειται για τους δυνητικούς - προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού της περ. (δ) [σύγκρουση συμφερόντων], της περ. (ε) [κατάσταση στρέβλωσης του ανταγωνισμού από την πρότερη συμμετοχή των οικονομικών φορέων κατά την προετοιμασία της διαδικασίας σύναψης σύμβασης] και των περ. (ζ) και (η) [απατηλές δηλώσεις, απόκρυψη πληροφοριών, απόπειρα αθέμιτου επηρεασμού της διαδικασίας, ανικανότητα υποβολής δικαιολογητικών, απόκτηση εμπιστευτικών πληροφοριών] της παρ. 4 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016.

Όπως ήδη επισημάνθηκε με την υπό στοιχείο (2) σχετική εγκύκλιο, η κατά τα ανωτέρω διευκρίνιση περιλαμβάνει την ενεργό συνεργασία του οικονομικού φορέα όχι μόνο με την κατά περίπτωση ερευνητική αρχή, αλλά και με την ίδια την αναθέτουσα αρχή³, αποτελεί, δε, ουσιώδη προϋπόθεση για την αξιολόγηση της επάρκειας των λοιπών επανορθωτικών μέτρων σε οργανωτικό και τεχνικό επίπεδο και σε επίπεδο προσωπικού προς αποκατάσταση της αξιοπιστίας του.

Γ. ΠΑΡΑΛΕΙΨΗ ΔΗΛΩΣΗΣ ΣΤΟ Ε.Ε.Ε.Σ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΦΟΡΕΑ ΑΡΝΗΤΙΚΗΣ ΣΥΜΦΩΝΗΣ ΓΝΩΜΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡ. 9 ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 73 ΤΟΥ Ν. 4412/2016.

6. Για τις διαδικασίες ανάθεσης δημοσίων συμβάσεων που έχουν εκκινήσει μετά την 21^η Νοεμβρίου 2022, στις οποίες τυγχάνουν πλήρους εφαρμογής οι ρυθμίσεις της υπό στοιχείο (1) σχετικής Υ.Α., έχει υιοθετηθεί το σύστημα της οριζόντιας αξιολόγησης των επανορθωτικών μέτρων των οικονομικών φορέων, υπό την επιφύλαξη της αιτιολογημένης διαπίστωσης από την αναθέτουσα αρχή της σωρευτικής συνδρομής των εξής τεσσάρων (4) προϋποθέσεων μεταξύ προγενέστερης και παρούσας διαδικασίας, που θεσπίζονται δυνάμει της παρ. 2 του άρθρου 5 της υπό στοιχείο (1) σχετικής Υ.Α. και απεικονίζονται στο παρακάτω σχήμα:

7. Με τις ρυθμίσεις της παρ. 1 του άρθρου 5 της υπό στοιχείο (1) σχετικής Υ.Α. ιδρύεται υποχρέωση του οικονομικού φορέα να δηλώσει στο Ε.Ε.Ε.Σ. **ως πραγματικά γεγονότα:** (i) εάν τα επανορθωτικά μέτρα που έλαβε προς άρση των έννομων συνεπειών του, κατ' αρχήν, συντρέχοντος στο πρόσωπό του λόγου αποκλεισμού, έχουν ήδη κριθεί σε προγενέστερη διαδικασία στην οποία συμμετείχε, βάσει απόφασης της ίδιας ή άλλης αναθέτουσας αρχής, κατόπιν σύμφωνης γνώμης της Επιτροπής της παρ. 9 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016, (ii) εάν τα επανορθωτικά μέτρα κρίθηκαν ως επαρκή ή μη επαρκή, επισυνάπτοντας τη σχετική απόφαση και (iii) στην περίπτωση που τα μέτρα έχουν κριθεί ως μη επαρκή, εάν έχει λάβει πρόσθετα επανορθωτικά μέτρα μετά την έκδοση της σχετικής απόφασης. Ενώ, σύμφωνα με την παρ. 4 του άρθρου 5 της υπό στοιχείο (1) σχετικής απόφασης, εφόσον αιτιολογημένα διαπιστώνεται η σωρευτική συνδρομή των παραπάνω προϋποθέσεων, η απόφαση της αναθέτουσας αρχής επί της επάρκειας των επανορθωτικών μέτρων οικονομικού φορέα εκδίδεται χωρίς (νέα) σύμφωνη γνώμη της Επιτροπής της παρ. 9 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, η αναθέτουσα αρχή μνημονεύει στην απόφαση που εκδίδει την προηγούμενη απόφαση, με βάση την οποία κρίθηκαν ως επαρκή τα επανορθωτικά μέτρα του οικονομικού φορέα, και αιτιολογεί την πλήρωση των προϋποθέσεων περί μη αποστολής σχεδίου απόφασης στην Επιτροπή της παρ. 9 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016. **Τα αυτά ισχύουν, όπως προβλέπεται στην παρ. 3 του άρθρου 5 της υπό στοιχείο (1) σχετικής Υ.Α., και στην περίπτωση που τα επανορθωτικά μέτρα οικονομικού φορέα κρίθηκαν ως ανεπαρκή, με την πρόσθετη επιφύλαξη οριστικής διοικητικής**

³ Απόφαση Δ.Ε.Ε. της 24ης Οκτωβρίου 2018, Υπόθεση C-124/2017, Vossloh Laeis GmbH, EU:C:2018:855, σκ. 18-33.

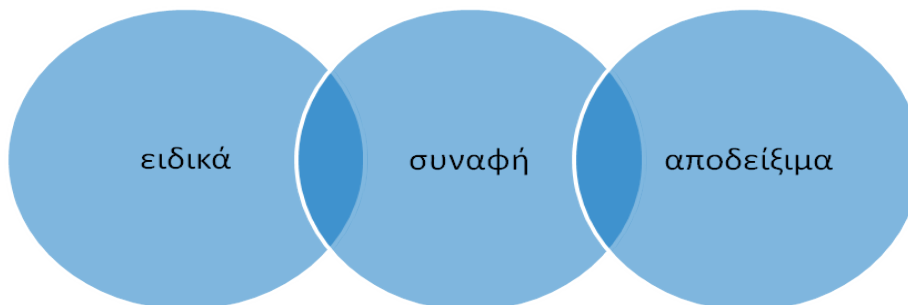
απόφασης ή τελεσίδικης δικαστικής απόφασης που εκδόθηκε κατά προηγούμενης απόφασης της αναθέτουσας αρχής που έκρινε ανεπαρκή τα επανορθωτικά μέτρα.

8. Όπως, δε, έχει κριθεί νομολογιακά⁴, παράλειψη οικονομικού φορέα να δηλώσει στο Ε.Ε.Ε.Σ. την αρνητική σύμφωνη γνώμη της Επιτροπής της παρ. 9 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016⁵ συνιστά υποβολή αντικειμενικά ανακριβούς δήλωσης, που στοιχειοθετεί τον αυτοτελή λόγο αποκλεισμού της περ. (ζ) της παρ. 4 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016 περί απόκρυψης πληροφοριών και συνεπάγεται την υποχρέωση της αναθέτουσας αρχής να θέσει εκτός διαδικασίας τον οικονομικό φορέα, η δήλωση του οποίου δια του Ε.Ε.Ε.Σ. διαπιστώνεται ότι είναι αντικειμενικά ανακριβής, μη δυνάμενης της μεταγενέστερης άρσης του συγκεκριμένου λόγου αποκλεισμού δια της παροχής συμπληρωματικών στοιχείων ή διευκρινίσεων.

Κατόπιν τούτων, εφιστάται εκ νέου η προσοχή στις αναθέτουσες αρχές στην τήρηση των ρυθμίσεων του άρθρου 5 της υπό στοιχείο (1) σχετικής Υ.Α., προσαρμοζόμενων αναλόγως των διακηρύξεων που εκδίδουν.

Δ. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΠΡΟΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑΣ ΤΟΥΣ.

9. Τα επανορθωτικά μέτρα που επικαλείται οικονομικός φορέας, θα πρέπει να εμφανίζουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, προκειμένου να κριθούν κατάλληλα και επαρκή προς άρση των έννομων συνεπειών του, κατ' αρχήν, συντρέχοντος στο πρόσωπό του λόγου αποκλεισμού, όπως απεικονίζονται στο παρακάτω σχήμα:

Επομένως, **τα επανορθωτικά μέτρα θα πρέπει να είναι ειδικά και συναφή με το είδος και την αιτία των παραβάσεων, που αποτελούν το πραγματικό του οικείου λόγου αποκλεισμού**, να συνίστανται σε προληπτικές και διορθωτικές ενέργειες, που συνδέονται αιτιωδώς με την αποκατάσταση της, κατ' αρχήν, τρωθείσας αξιοπιστίας του οικονομικού φορέα και την αποφυγή ποινικών αδικημάτων ή παραπτωμάτων στο μέλλον και **να αξιολογούνται εν συνόλω, δηλαδή ως πλέγμα μέτρων**. Επιπρόσθετα, **τα επανορθωτικά μέτρα θα πρέπει να είναι αποδείξιμα**. Τούτο σημαίνει ότι δεν αρκεί η δήλωση λήψης από τον οικονομικό φορέα επανορθωτικών μέτρων, αλλά απαιτείται η προσκόμιση συγκεκριμένων τεκμηριωτικών στοιχείων, η έκταση των οποίων συμβάλλει στη θετική αξιολόγηση των μέτρων. Μόνη η επίκληση από τον οικονομικό φορέα επανορθωτικών μέτρων σε επίπεδο προκαταρκτικής απόδειξης (δια του Ε.Ε.Ε.Σ. ή της συνοδευτικής αυτού υπεύθυνης δήλωσης) δεν πληροί τις νομικές απαιτήσεις της αυτοκάθαρσης. Ενδεχόμενη άρνηση του

⁴ Βλ. ΔΕΦ ΑΘ 1324/2024, (σκ.) 10, 11, 12 και 13.

⁵ Η αρνητική σύμφωνη γνώμη της Επιτροπής της παρ. 9 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016 επί της επάρκειας των επανορθωτικών μέτρων οικονομικού φορέα υποχρεώνει την αναθέτουσα αρχή να εκδώσει και αυτή αρνητική πράξη, αποφαινόμενη κατά δεσμία αρμοδιότητα υπέρ του αποκλεισμού του οικονομικού φορέα από τη διαδικασία ανάθεσης δημόσιας σύμβασης στην οποία συμμετέχει.

οικονομικού φορέα να προσκομίσει τεκμηριωτικά στοιχεία των επανορθωτικών μέτρων που επικαλείται πώς έχει λάβει ή να υποβάλει συμπληρωματικά στοιχεία ή να παράσχει διευκρινίσεις επ' αυτών, συνιστά επιβαρυντική κατάσταση, που μνημονεύεται στο σχέδιο απόφασης που η αναθέτουσα αρχή αποστέλλει στην Επιτροπή της παρ. 9 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016. Τα τεκμηριωτικά στοιχεία των επικαλούμενων από τους οικονομικούς φορείς επανορθωτικών μέτρων συνίστανται, **όλως ενδεικτικώς**, σε αποδεικτικά εξόφλησης προστίμων, αλληλογραφία με ελεγκτικές και ερευνητικές αρχές, αποφάσεις διοίκησης και οργανόγραμμα, πιστοποιητικά ISO και εγχειρίδια διαδικασιών, βεβαιώσεις εκπαίδευσης προσωπικού, έντυπα αναγγελίας προσλήψεων, ιδιωτικά συμφωνητικά συνεργασίας με εξωτερικούς εμπειρογνώμονες και συμβούλους και εκθέσεις ελέγχου.

10. Όσον αφορά στον χρόνο λήψης των επανορθωτικών μέτρων, που επικαλείται οικονομικός φορέας προς αποκατάσταση της αξιοπιστίας του, ισχύουν οι εξής κανόνες:

(i) Κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας και λογικής, **τα επανορθωτικά μέτρα θα πρέπει να έχουν ληφθεί σε χρονικό σημείο μεταγενέστερο της τέλεσης του ποινικού αδικήματος ή παραπτώματος και να κατατείνουν, αφενός, στην άρση των ένομων συνεπειών τους, αφετέρου, στην πρόληψή τους.**

(ii) Κατά το άρθρο 4 παρ. 4 και 5 της υπό στοιχείο (1) σχετικής Υ.Α., **η αναθέτουσα αρχή δεν λαμβάνει υπόψη της και, κατά συνέπεια, η Επιτροπή της παρ. 9 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016 δεν εξετάζει επανορθωτικά μέτρα, που οικονομικός φορέας έχει λάβει μετά την ημερομηνία λήξης υποβολής προσφορών στη διαδικασία ανάθεσης δημόσιας σύμβασης, στην οποία συμμετέχει, εξαιρουμένης της περίπτωσης συνδρομής λόγου αποκλεισμού στο πρόσωπό του στο πλαίσιο οψιγενών μεταβολών.**

E. ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡ. 9 ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 73 ΤΟΥ Ν. 4412/2016.

11. Μολονότι τόσο ο ενωσιακός όσο και ο εθνικός νομοθέτης δεν διευκρινίζουν σε τί ακριβώς συνίστανται τα επανορθωτικά μέτρα σε οργανωτικό και τεχνικό επίπεδο και σε επίπεδο προσωπικού, στην αιτιολογική σκέψη (102) της οδηγίας 2014/24/ΕΕ παρατίθενται, **όλως ενδεικτικώς**, ορισμένα τέτοια μέτρα. Πιο συγκεκριμένα, στην αιτιολογική σκέψη 102 της Οδηγίας 2014/24/ΕΕ, μεταξύ άλλων, διαλαμβάνονται τα κάτωθι: «[...] Τα εν λόγω μέτρα μπορεί να συνίστανται ιδίως σε μέτρα που αφορούν το προσωπικό και την οργάνωση, όπως είναι η διακοπή όλων των δεσμών με πρόσωπα ή οργανισμούς που εμπλέκονται στην παράνομη συμπεριφορά, κατάλληλα μέτρα αναδιοργάνωσης προσωπικού, η εφαρμογή συστημάτων υποβολής εκθέσεων και ελέγχου, η δημιουργία δομής εσωτερικού ελέγχου για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης και η έγκριση εσωτερικών κανόνων ευθύνης και αποζημίωσης. [...]».

12. Στη συνέχεια, με βάση την τηρούμενη πρακτική της Επιτροπής της παρ. 9 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016, παρατίθενται ορισμένα παραδείγματα με επανορθωτικά μέτρα που οικονομικός φορέας θα μπορούσε να επικαλεστεί προς άρση των ένομων συνεπειών του, κατ' αρχήν, συντρέχοντος στο πρόσωπό του λόγου αποκλεισμού. Προκαταρκτικώς, επισημαίνεται ότι, η ως κάτωθι παράθεση παραδειγμάτων με επανορθωτικά μέτρα είναι **όλως ενδεικτική**, χωρίς να προκαταλαμβάνει την άνευ ετέρου θετική σύμφωνη γνώμη της Επιτροπής της παρ. 9 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016, δοθέντος ότι η σχετική αξιολογική κρίση της Επιτροπής εκφέρεται κατά περίπτωση, σε συνάρτηση με το είδος, τη φύση και τη συχνότητα εκδήλωσης των παραβάσεων, καθώς και τον αριθμό και το ύψος των τυχόν επιβληθεισών κυρώσεων.

Παράδειγμα 1°:

Οικονομικός φορέας, στο πρόσωπο του οποίου κατά την αποκλειστική κρίση των αρμοδίων οργάνων της αναθέτουσας αρχής (γνωμοδοτικό και αποφαινόμενο), συντρέχει λόγος αποκλεισμού λόγω έκπτωσης από προηγούμενη σύμβαση προμήθειας, συνεπεία της εκπρόθεσμης παράδοσης των συμβατικών ειδών, δύναται να επικαλεστεί τα κάτωθι οργανωτικά και τεχνικά μέτρα και μέτρα σε επίπεδο προσωπικού:

- Προμήθεια λογισμικού για την αυτοματοποίηση των διαδικασιών της εφοδιαστικής αλυσίδας.
- Απόκτηση πιστοποιητικού ISO «Σύστημα Διαχείρισης Ασφάλειας στην Εφοδιαστική Αλυσίδα».
- Λύση συμφωνιών συνεργασίας με αναξιόπιστους προμηθευτές.
- Επιμόρφωση του προσωπικού στο δίκαιο εκτέλεσης των δημοσίων συμβάσεων από ανεξάρτητο και πιστοποιημένο φορέα.

Παράδειγμα 2°:

Οικονομικός φορέας, στο πρόσωπο του οποίου κατά την αποκλειστική κρίση των αρμοδίων οργάνων της αναθέτουσας αρχής (γνωμοδοτικό και αποφαινόμενο), συντρέχει λόγος αποκλεισμού λόγω σύναψης συμφωνιών με άλλους οικονομικούς φορείς με στόχο τη στρέβλωση του ανταγωνισμού, δύναται να επικαλεστεί τα κάτωθι οργανωτικά και τεχνικά μέτρα και μέτρα σε επίπεδο προσωπικού:

- Απομάκρυνση – διασφάλιση της μη άσκησης επιρροής στη διαχείριση του οικονομικού φορέα (π.χ. στέρηση του δικαιώματος ψήφου) των προσώπων που ενεπλάκησαν στην παράνομη συμπεριφορά.
- Περιοδική εναλλαγή (rotation) των στελεχών της διοίκησης και των μελών του προσωπικού.
- Υιοθέτηση δεσμευτικής πολιτικής ανταγωνισμού και εκπόνηση Κώδικα Επιχειρηματικής Δεοντολογίας και προτύπων δέουσας συμπεριφοράς των στελεχών της διοίκησης και των μελών του προσωπικού.
- Επιμόρφωση του προσωπικού στο δίκαιο ανταγωνισμού από ανεξάρτητο και πιστοποιημένο φορέα.
- Διοικητική αναδιοργάνωση μέσω της σύστασης τμήματος κανονιστικής συμμόρφωσης ή του ορισμού υπεύθυνου κανονιστικής συμμόρφωσης.
- Απόκτηση πιστοποιητικού ISO «Σύστημα Διαχείρισης για την Καταπολέμηση της Δωροδοκίας».

Παράδειγμα 3°:

Οικονομικός φορέας, στο πρόσωπο του οποίου κατά την αποκλειστική κρίση των αρμοδίων οργάνων της αναθέτουσας αρχής (γνωμοδοτικό και αποφαινόμενο), συντρέχει λόγος αποκλεισμού λόγω επιβολής ποινικών ρητρών συνεπεία πλημμελούς εκπλήρωσης των συμβατικών του υποχρεώσεων κατά την εκτέλεση προηγούμενης δημόσιας σύμβασης παροχής υπηρεσιών καθαρισμού και λόγω επιβολής προστίμων από την Επιθεώρηση Εργασίας συνεπεία παραβάσεων της εργατικής νομοθεσίας, δύναται να επικαλεστεί τα κάτωθι οργανωτικά και τεχνικά μέτρα και μέτρα σε επίπεδο προσωπικού:

- Απόλυση εργαζομένων που επέδειξαν αντισυμβατική συμπεριφορά.
- Έκδοση εσωτερικών, δεσμευτικών, κατευθυντήριων οδηγιών για την τήρηση της εργατικής νομοθεσίας και των συμβατικών υποχρεώσεων.
- Διοικητική αναδιοργάνωση μέσω της σύστασης μονάδας εσωτερικού ελέγχου και εφαρμογή συστημάτων υποβολής εκθέσεων και ελέγχου (π.χ. τήρηση εντύπων αξιολόγησης καθαρισμού χώρων, έκδοση πιστοποιητικών εκτέλεσης εργασιών καθαρισμού).
- Επιμόρφωση του προσωπικού στο εργατικό δίκαιο από ανεξάρτητο και πιστοποιημένο φορέα.

- Απόκτηση πιστοποιητικού ISO «Σύστημα Διαχείρισης Ποιότητας».
- Προμήθεια συστήματος καταγραφής και ωρομέτρησης παρουσίας προσωπικού.
- Πρόσληψη εποπτικού προσωπικού.
- Ενίσχυση συνεργείων καθαρισμού με επιπλέον προσλήψεις.

Παράδειγμα 4^ο:

Οικονομικός φορέας, στο πρόσωπο του οποίου κατά την αποκλειστική κρίση των αρμοδίων οργάνων της αναθέτουσας αρχής (γνωμοδοτικό και αποφαινόμενο), συντρέχει λόγος αποκλεισμού λόγω υποβολής ψευδούς δήλωσης – απόκρυψης στοιχείων σε προηγούμενη διαδικασία ανάθεσης δημόσιας σύμβασης, δύναται να επικαλεστεί τα κάτωθι οργανωτικά και τεχνικά μέτρα και μέτρα σε επίπεδο προσωπικού:

- Επιμόρφωση του προσωπικού στο δίκαιο ανάθεσης των δημοσίων συμβάσεων από ανεξάρτητο και πιστοποιημένο φορέα.
- Σύναψη συμφωνητικού συνεργασίας με εξωτερικό νομικό σύμβουλο για την παροχή υποστήριξης κατά την υποβολή του Ε.Ε.Ε.Σ. (ή/και της συνοδευτικής αυτού υπεύθυνης δήλωσης ή/και της υπεύθυνης δήλωσης περί οψιγενών μεταβολών).
- Κλήση προς παροχή εξηγήσεων του μέλους του προσωπικού που είναι επιφορτισμένο με την υποβολή προσφορών σε διαδικασίες ανάθεσης δημοσίων συμβάσεων και απεύθυνση σύστασης για την ορθή συμπλήρωση του Ε.Ε.Ε.Σ. (ή/και της συνοδευτικής αυτού υπεύθυνης δήλωσης ή/και της υπεύθυνης δήλωσης περί οψιγενών μεταβολών).

Σε κάθε περίπτωση, επισημαίνεται εκ νέου ότι, τα επανορθωτικά μέτρα κρίνονται ad hoc, σε συνάρτηση με τη σοβαρότητα και τις ιδιαίτερες περιστάσεις του ποινικού αδικήματος ή του παραπτώματος και με βάση την αρχή της αναλογικότητας.

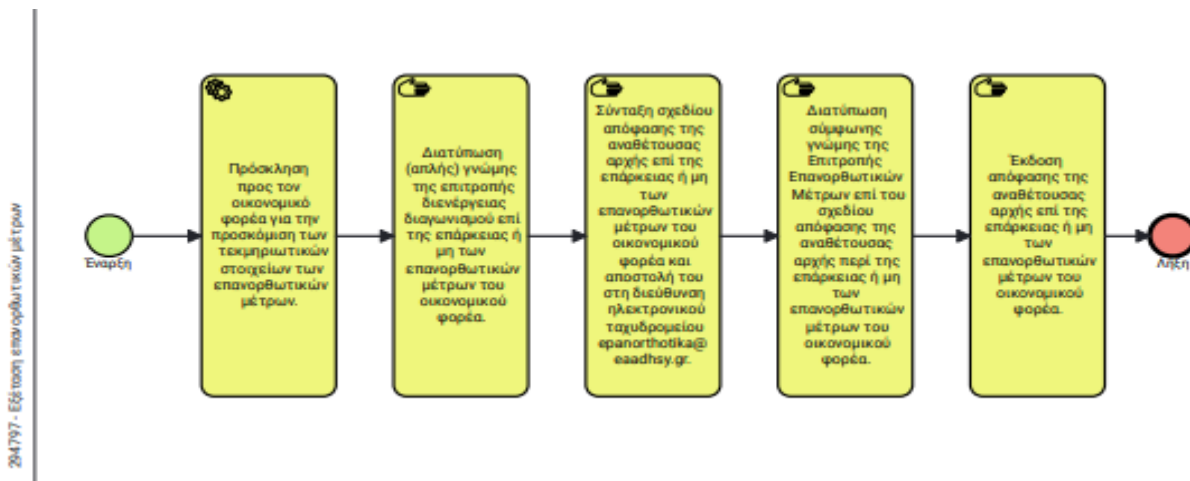
ΣΤ. ΓΕΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ.

13. Καταληκτικά, επισημαίνεται εκ νέου ότι, όπως συνάγεται και από τη γραμματική διατύπωση της παρ. 7 του άρθρου 73 του ν. 4412/2016 («[...] παρότι συντρέχει ο σχετικός λόγος αποκλεισμού»), αναγκαία προϋπόθεση για την εκκίνηση της διαδικασίας εξέτασης και αξιολόγησης των επανορθωτικών μέτρων οικονομικού φορέα αποτελεί η προηγούμενη, αιτιολογημένη, κατάγνωση από τα αρμόδια όργανα της αναθέτουσας αρχής της συνδρομής στο πρόσωπό του λόγου αποκλεισμού, που προβλέπεται στην οικεία διακήρυξη, μετά από εξατομικευμένη αξιολόγηση της αξιοπιστίας του.

Πάντως, τυχόν οικειοθελής λήψη επανορθωτικών μέτρων δεν συνιστά ομολογία εκ μέρους του οικονομικού φορέα περί της συνδρομής στο πρόσωπό του λόγου αποκλεισμού, ούτε αίρει την υποχρέωση της αναθέτουσας αρχής να αποφανθεί περί της συνδρομής του σχετικού λόγου αποκλεισμού με ειδική και πλήρη αιτιολογία [βλ. Ε.Α.ΔΗ.ΣΥ. 1473/2021, σκ. (10)].

14. Τα επιμέρους στάδια της διαδικασίας «Εξέταση Επανορθωτικών Μέτρων»⁶, έχουν δημοσιευτεί στο Εθνικό Μητρώο Διοικητικών Διαδικασιών «ΜΙΤΟΣ» (<https://mitos.gov.gr>) με Μοναδικό Αριθμό Καταχώρησης (Μ.Α.Κ.): **294797** και απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα:

⁶ Εναλλακτικός τίτλος «Εξέταση Μέτρων Αυτοκάθαρσης».

Η παρούσα να δημοσιευθεί στον ιστότοπο του Υπουργείου Ανάπτυξης (<https://www.mindev.gov.gr/>) και της Γενικής Γραμματείας Εμπορίου (<https://gge.mindev.gov.gr/>) και να αναρτηθεί στον ιστοχώρο του Προγράμματος «ΔΙΑΥΓΕΙΑ».

ΑΚΡΙΒΕΣ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟ
Ο προϊστάμενος του Τμήματος Εξυπηρέτησης
Κοινού και Πρωτοκόλλου

κ.α.α.
ΓΕΝΝΑΙΟΥ ΕΥΣΤΑΘΙΑ

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΘΕΟΔΩΡΙΚΑΚΟΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΔΕΚΤΩΝ (μέσω ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟΥ):

1. Όλα τα Υπουργεία

(Γραφεία κ. Υπουργών και Γραφεία κ. Υπηρεσιακών Γραμματέων, προς περαιτέρω κοινοποίηση στους εποπτευόμενους φορείς τους)

- Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών
- Υπουργείο Εξωτερικών
- Υπουργείο Εθνικής Άμυνας
- Υπουργείο Εσωτερικών
- Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού
- Υπουργείο Υγείας
- Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη
- Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών
- Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας

- Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης
  - Υπουργείο Δικαιοσύνης
  - Υπουργείο Πολιτισμού
  - Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου
  - Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας
  - Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων
  - Υπουργείο Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής
  - Υπουργείο Τουρισμού
  - Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης
  - Υπουργείο Κλιματικής Κρίσης και Πολιτικής Προστασίας
2. Γενική Γραμματεία Υποδομών του Υπουργείου Υποδομών και Μεταφορών, Γραφείο κ. Γενικού Γραμματέα
  3. Εθνική Κεντρική Αρχή Προμηθειών Υγείας (ΕΚΑΠΥ), Γραφείο κ. Προέδρου (προς περαιτέρω κοινοποίηση και στις Υγειονομικές Περιφέρειες, τα νοσοκομεία και τους λοιπούς εποπτευόμενους φορείς)
  4. Όλες τις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις (Γραφεία κ. Συντονιστών και Γραφεία κ. Γραμματέων)
    - Αποκεντρωμένη Διοίκηση Αττικής
    - Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας Στερεάς – Ελλάδας
    - Αποκεντρωμένη Διοίκηση Ηπείρου - Δυτικής Μακεδονίας
    - Αποκεντρωμένη Διοίκηση Πελοποννήσου - Δυτικής Ελλάδας - Ιονίου
    - Αποκεντρωμένη Διοίκηση Αιγαίου
    - Αποκεντρωμένη Διοίκηση Κρήτης
    - Αποκεντρωμένη Διοίκηση Μακεδονίας - Θράκης
  5. Όλες τις Ανεξάρτητες Αρχές (Γραφεία κ. Προέδρων)

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΝΟΜΗ (μέσω ΠΑΠΥΡΟΥ):

1. Γραφείο κ. Υπουργού Ανάπτυξης
2. Γραφείο κας Υπηρεσιακής Γραμματέως
3. Γραφείο κ. Γενικού Γραμματέα Εμπορίου
4. Γραφείο κ. Προϊστάμενου Γενικής Διεύθυνσης Δημοσίων Συμβάσεων
5. Διεύθυνση Σχεδιασμού, Προγραμματισμού και Υποστήριξης
6. Διεύθυνση Διαχείρισης Διαγωνιστικών Διαδικασιών